

САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА
УКРАЇНИ І КУЛЬТУРНА
СПАДЩИНА КРИМУ

→ 2

ЗА КРОК ДО ПРІРВИ

→ 4

№ 49-50
грудень 2019

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНЬСЬКА
ГАЗЕТА

літературно-художня, публіцистична

ОЛЕГ СЕНЦОВ: «МИ БОРОЛИСЯ І БОРЕМОСЯ ЗА СВОЮ СВОБОДУ ДО САМОГО КІНЦА...»

НА ВЕСЬ СВІТ

26 листопада 2019 року в Страсбурзі під час пленарного засідання Європарламенту українському режисеру і колишньому в'язню Кремля кримчанину Олегу Сенцову вручили Премію імені Андрія Сахарова за свободу думки. Ця премія була присуджена українському герою ще минулого року, коли він перебував у російській в'язниці. І от рівно через рік після її присудження Олег Сенцов зміг особисто отримати заслужену нагороду з рук президента Європарламенту Давида Сассолі.

ФОТО: ВІДКРИТІ ДЖЕРЕЛІ

ІГОР СВІТЛИЧАНИН

Премія Сахарова за свободу думки — щорічна відзнака Європейського парламенту, яка була започаткована у 1988 році. Нагорода вручається за досягнення в захисті прав людини та її основних свобод, розвитку демократії і відстоюванні верховенства права, повазі до міжнародного законодавства, захисті прав меншин. Від часу свого заснування Премія імені Андрія Сахарова за

свободу думки присуджувалась 32 рази. Найпершими її лауреатами стали південноафриканський борець проти режиму апартеїду Нельсон Мандела та радянський дисидент Анатолій Марченко, який став також першим лауреатом премії посмертно.

Під час вручення премії Олег Сенцов виступив перед членами Європарламенту й усіма присутніми з промовою, текст якої ми подаємо нижче:

«Усім доброго дня!

Андрій Сахаров, Нельсон Мандела, Вацлав Гавел... Я ніколи не міг

собі уявити, що моє ім'я будуть ставити в один ряд з цими людьми. Це — велика честь і велика відповідальність, і дякую вам за це.

Я сприймаю цю премію не як свій особистий приз, а як знак, яким відзначені всі українські політв'язні, які були в російських в'язницях, які все ще перебувають там, як усі наші полонені, які перебувають на Донбасі в руках сепаратистів, як всі наші активісти, які все ще борються за нашу країну, як усі наші військові, які борються за нашу незалежність або вже склали свої голови.

Зараз ведеться багато розмов з приводу примирення з Росією, якихось переговорів. Я не вірю Путіну і закликаю вас не вірити йому. Росія обов'язково обдурить, вони не хочуть миру на Донбасі, не хочуть миру в Україні — вони хочуть бачити Україну на колінах, хочуть впливати на європейську і світову політику силовим методом. Ми цього не допустимо. Ми боролися і боремося за свою свободу до самого кінця.

В Європейському Союзі зараз багато своїх внутрішніх суперечок, розбіжностей, конфліктів: як роз-

виватися, як реформуватися, що робити далі. Як у нас кажуть: «Нам би ваші проблеми». У нас все набагато важче. У нас стара корупційна система в країні, яка досі не змінена, воєнна агресія проти нас, щотижня гинуть наші військові. Це — інший рівень проблем.

Але при всіх внутрішніх проблемах Євросоюзу він розвивається, і я вважаю, що це дуже хороша інституція і це приклад для нас усіх. Тому що існує країна, яка зараз є, напевно, найбільшим єврооптимістом у світі, — це Україна. Тому що для нас немає іншого шляху розвитку, іншого виходу — це для нас питання виживання як країни.

Тому щоразу, коли хтось із вас буде думати про те, як простягнути руку дружби Путіну через наші голови, пам'ятайте про кожного з 13-ти тисяч загиблих в Україні, про ті сотні наших хлопців, які все ще перебувають у тюрмах, яких можуть катувати прямо зараз, про тих кримських татар, які зараз можуть бути арештовані, а в цей момент в їхніх будинках можуть відбуватися обшуки, а сім'ї і діти залишаться без батьків. Пам'ятайте про тих хлопців, які прямо зараз у камуфляжі ось з таким знаком (з прапором України, — ред.), з нашивкою на руці перебувають в окопах, ризикують своїм життям за нашу і за вашу свободу. Не забувайте про них, будь ласка. Дякую. Слава Україні!»

САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ І КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА КРИМУ

НА ЧАСІ

Минуло п'ять років після запровадження в Україні Законом від 14 серпня 2014 року № 1644-VII спеціального інституту санкцій, задіяних державою з політичною метою для протидії російській агресії. На виконання закону до РНБО багато органів подавали численні пропозиції, неодноразово схвалювалися власне й рішення РНБО, затверджені президентськими указами. Серед іншого, порушення з боку РФ та її окупаційних органів влади норм міжнародного права, що захищають культурну спадщину України в Криму, не могло не призвести до відображення у санкційній політиці України.

БОРИС БАБІН,
Д.Ю.Н., ПРОФЕСОР, ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Втім, лише через чотири роки після запровадження санкційного законодавства, в умовах систематичного знищення та розграбування об'єктів археології та архітектури Криму, органами виконавчої влади було визнано за доцільне розпочати роботу щодо запровадження відповідних санкцій. У ч. 3 ст. 13 Плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо тимчасово окупованої території АРК та м. Севастополя, затверджених урядовим розпорядженням від 28 березня 2018 р. № 218-р, передбачалася потреба розроблення та подання на розгляд Кабміну пропозицій щодо застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до осіб, які проводять будь-які несанкціоновані археологічні розкопки на тимчасово окупованій території України¹. Ці пропозиції, згідно зі

встановленими Планом умовами, мали бути поданими до жовтня 2018 р. Національною академією наук, МЗС, Мін'юстом, Мінекономрозвитку та Мінокупації на розгляд уряду.

Подальший аналіз запроваджених рішеннями РНБО санкцій доводить, що відповідні обмеження у сфері захисту культурної спадщини Криму були запроваджені указом Президента України № 82/2019 від 19 березня 2019 р., що затвердив схвалене того ж дня рішення РНБО (позиції 32-60 додатку № 2 до нього)². Для визначення рішень РНБО структур заборонялося проведення культурних обмінів, наукового співробітництва, спільних розважальних програм, а саме: здійснення спільних наукових досліджень; взаємного обміну музейною інформацією, виставками, музейними предметами, музейними колекціями; проведення спільних конференцій, конгресів, симпозіумів, виставок та участі в них; організації спільної підготовки музейних працівників, видавничої діяльності; участі у заходах, що організуються та проводяться музеєм. Додатково для цих структур запроваджувалася «заборона встановлення ділових контактів» та «заборона надання фінансової підтримки та гарантій».

Водночас вартим уваги є сам перелік відповідних підсанкційних структур, жодна з яких не розташована власне у державі-агресорі. Фактично цей перелік складається із трьох севастопольських і тридцяти чотирьох кримських музейних установ, які були неправомірно зареєстровані державою-агресором за російським

законодавством як публічно-правові юридичні особи (з них дві «федерального», тринадцять «муніципального», решта регіонального рівня).

Отже, санкції було запроваджено проти таких підконтрольних окупантам структур, як «Державний музей героїчної оборони Севастополя», «Севастопольський художній музей імені Михайла Павловича Крошицького», «Державний історико-археологічний музей-заповідник «Херсонес Таврійський», «Бахчисарайський історико-культурний і археологічний музей-заповідник», «Ялтинський історико-літературний музей», «Лівадійський палац-музей» та «Кримський літературно-художній меморіальний музей-заповідник» (м. Ялта), «Алупкинський палацово-парковий музей-заповідник», «Алуштинський літературно-меморіальний музей С. М. Сергеева-Ценського», «Музей-заповідник «Судацька фортеця», «Феодосійська картинна галерея імені І. К. Айвазовського», «Феодосійський музей старожитностей», «Феодосійський літературно-меморіальний музей О. С. Гріна», «Історико-культурний, меморіальний музей-заповідник «Кіммерія М. А. Волошина» (відповідно м. Феодосія), «Східнокримський історико-культурний музей-заповідник» (м. Керч), «Музей історії міста Сімферополя», «Кримськотатарський музей культурно-історичної спадщини», «Сімферопольський художній музей», «Центральний музей Тавриди» та «Кримський етнографічний музей» (відповідно м. Сімферополь), «Євпаторійський краєзнав-

чий музей», «Історико-археологічний музей-заповідник «Калос Лімен» (смт Чорноморське), «Історико-краєзнавчий музей міста Армянська», «Красноперекопський краєзнавчий музей», «Районний краєзнавчий музей Красногвардійського району», «Первомайський районний історичний народний музей», «Білогірський районний історико-краєзнавчий музей», «Нижньогірський історико-краєзнавчий музей» та навіть «Етнографічний музей ім. Ю. А. Клименка» (Ленінський район, с. Новомиколаївка).

Водночас із відкритих джерел очевидно, що зовсім інші структури є основними суб'єктами організації неправомірних археологічних досліджень в Криму. Мною, як постпредом Президента України в АРК, з цього питання було здійснено доповідь парламентському Комітетові з питань культури і духовності 21 листопада 2018 р. щодо охорони культурної спадщини, зокрема археологічної, на тимчасово окупованій території України в Криму.

Комітету, серед іншого, доповідалося, що Міністерством культури РФ було видано незаконні, в частині АРК, дозволи вісімнадцяти установам (організаціям) на проведення робіт з виявлення та вивчення об'єктів археологічної спадщини на тимчасово окупованій території України в Криму. За підсумками доповіді комітетом було схвалено рішення (протокол № 81 від 19 грудня 2018 р.)³ – рекомендувати РНБО в установленому законом порядку застосувати санкції щодо підконтрольних державі-агресорі установ та організацій, які здійснюють незаконні археологічні розвідки, розкопки, вивозять культурні цінності України з Криму до РФ, зокрема, до таких юридичних осіб, як «Інститут археології Російської академії наук», «Інститут археології Криму Російської академії наук», «Інститут сходознавства Російської академії наук», «Інститут історії матеріальної культури Російської академії наук», «Державний Ермітаж», «Академія наук Республіки Татарстан»; «Чорноморський центр підводних досліджень», «Кримський регіональний центр археологічних досліджень», «Таврійське археологічне товариство»,

Водночас вартим уваги є сам перелік відповідних підсанкційних структур, жодна з яких не розташована власне у державі-агресорі. Фактично цей перелік складається із трьох севастопольських і тридцяти чотирьох кримських музейних установ, які були неправомірно зареєстровані державою-агресором за російським законодавством як публічно-правові юридичні особи (з них дві «федерального», тринадцять «муніципального», решта регіонального рівня).

«Терра», «Підводна культурна спадщина», «Кірамет», «Південний регіональний центр археологічних досліджень», «Артефакт», «АРХЕ», «Кримський федеральний університет імені В. І. Вернадського» та «Історико-археологічний музей-заповідник «Неаполь Скіфський» тощо.

Крім того, комітет у цьому рішенні рекомендував Генеральній прокуратурі України активізувати координацію дій правоохоронних органів щодо належної кримінально-правової оцінки діянь підконтрольних державі-агресорі установ та організацій, які здійснюють незаконні археологічні розвідки, розкопки, вивозять культурні цінності України з Криму до РФ, перевести таку координацію з регіонального на загальнодержавний рівень. На жаль, відповідні запропоновані заходи були проігноровані як правоохоронними органами, так і органами виконавчої влади, відповідні пропозиції до РНБО так і не надійшли.

Наведене доводить вибірковість та фрагментарність санкційної політики України з питань захисту власної культурної спадщини на тимчасово окупованих територіях. Шляхи її удосконалення мають стати підґрунтям для окремих наукових досліджень.

1 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-2018-p>

2 <http://www.rnbo.gov.ua/documents/496.html>

3 <http://kompkd.rada.gov.ua/documents/zasid/73823.html>

«НЕКАНОНІЧНА» КАПЛИЦЯ НА ЙМОВІРНОМУ МІСЦІ ПАЛАЦУ, АБО «БЕРМУДСЬКИЙ ТРИКУТНИК» ПОСЕРЕД СІМФЕРОПОЛЯ

ІСТОРИЯ І СУЧАСНІСТЬ

Продовження

У липні 2017 р. на місці, де припускалося розташування палацового комплексу, знову почалося приватне будівництво. Незважаючи на обурення представників громадськості та вчених, забудовник обгородив ділянку парканом.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

Наприкінці місяця під час чергового круглого столу в КІПУ з ініціативи «депутата Держдуми РФ від РК» Руслана Бальбека в.о. начальника «служби державного будівельного нагляду РК» Нариман Ісаєв (у лютому 2018 р. звільнений з «посади» «заступника начальника» цього «відомства»), раніше був «заступником голови адміністрації Сімферополя», влітку 2019 р. балотувався до «Сімферопольської міської ради» від партії «Патріоти Росії») заявив, що приватний забудовник на руках має «правовстановлюючі документи» на землю; три ділянки по 10 соток були надані під приватну забудову ще до 2014 р., остаточне оформлення відбулося вже після російської окупації Криму – у 2015-2016 рр., однак без «дозволу на будівництво».

Щодо забудовника було складено «протокол про адміністративне правопорушення», виписано штраф і видано припис про припинення будівництва. На додачу Ісаєв пообіцяв, що в разі невиконання припису буде вжито негайних заходів щодо знесення об'єкта, який будується, і додав, що взяв ситуацію під особистий контроль. «Ми всі знаємо, що це територія [палацу] калги-султана, кожен з нас знає, що це історичне місце, і яку [воно] становить цінність. Ми всі добре знаємо історію, тому вся надія на вас зберегти цю територію», – звернувся до учасників заходу Емірлі Аблаєв. Під час круглого столу Руслан Бальбек запропонував підготувати необхідні «документи» для по-

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

дальшої дослідницької роботи, а також архівні документи і матеріали, надіслати відповідні звернення до всіх профільних «міністерств» і «комітетів». «Член ради при президенті РФ з національних відносин» Ескендер Біялов заявив, що ця ситуація «викликала резонанс серед кримськотатарської громадськості», а «директор Центрального музею Тавриди» Андрій Мальгін зазначив, що «громадська палата РК» звернулася до «глави міста» з проханням вжити заходів для недопущення будівництва на згаданій території.

У серпні 2017 р. стало відомо, що «місце резиденції калги-султана» поділили на 4 частини, 3 з яких загальною площею 25,5 сотки опинилися у приватних руках; у графі «цільове призначення» двох з них було вказано «індивідуальне житлове будівництво», а в третьому, найменшому, площею 5,5 сотки – «спорт». Тим часом «міська адміністрація» «постановою» № 2623 від 09.08.2017 р. надала 394 тисячі рублів музеєві історії міста на проведення археологічних досліджень «місця резиденції калги-султана» після відповідного листа від «державного комітету з охорони культурної спадщини РК»; на вказану мету вчені проси-

ли 600 тисяч рублів. Наприкінці місяця «заступник голови» згаданого «комітету» В'ячеслав Зарубін (нині покійний) розповів, що кримське «керівництво» підтримало ініціативу археологів провести дослідження на «місці палацу калги-султана». «Ми отримали цілковиту підтримку глави республіки, він відіграв свою найпозитивнішу роль. Зараз стоїть питання про дозвіл на розкопки», – повідомив він, запевнивши, що до проведення археологічної експертизи на місці можливого розташування палацового комплексу жодні будівельні роботи не проводитимуться.

11-30 листопада 2017 р. було проведено дослідження ділянки спільною експедицією «інституту археології Криму РАН» і КІПУ під керівництвом старшого наукового співробітника відділу середньовічної археології першої «установи» та завідувача кафедри історії другої, кандидата історичних наук Емілія Сейдалієва за дозволом від Міністерства культури РФ та «різними історичними джерелами» – картографічним матеріалом кінця XVIII – початку XIX ст. Під час робіт було виявлено входи до підвалів будівель пивзаводу, рештки перемішаного культурного шару 1-ї половини XVII – 1-ї чверті XIX ст., потуж-

ність якого складала від 1,4 до 3,0 м; у дев'яти шурфах було знайдено середньовічну кладку, кераміку (фрагменти водогону, будівельних елементів, посуд XVIII ст., люльки османського типу), уламки порцелянового, скляного та фаянсового посуду, металічні вироби, монети Кримського ханства та Російської імперії, черепиця-«татарка» тощо. Моментально було заявлено: знахідки, передані до Музею історії Сімферополя, «свідчать про те, що на теперішній вулиці Воровського розташовувався палац «першого заступника» кримського хана», і надалі, за наявності фінансування, планується продовжити дослідження повноцінними розкопками. Тогочасний власник ділянки Орест Шаярлієв – підприємець, який займається орендою та управлінням нерухомим майном, – заявив, що про історичну значущість цього місця не знав, і якщо ділянку визнають об'єктом культурної спадщини, він готовий від неї відмовитися за умови матеріальної компенсації.

«На одній з розкопаних археологами ділянок добре видно керамічний водогін. Вчені впевнені, що ця ділянка стосується саме періоду розташування на цьому місці палацу. Хоча виглядає, скажемо так, не надто давньою. І дещо вище, паралельно до неї, прокладено явно сучасну трубу, меншу. Але дослідники емоційно кажуть: імовірно, труба вела до ханської кухні або до одного з фонтанів, які були тут колись. Крім труби, на пустирі археологи виявили кам'яну арку. Але й вона на перший погляд не претендує на давнину. Можливо, це частина будівель пивзаводу, який розташовувався на цьому місці у 90-ті роки минулого століття. Знайшли під час розкопок і безліч фрагментів кераміки, шматочки битого посуду, глечиків, черепиці. Знов-таки судити про їхню давнину поки що ніхто не береться. Та й виглядають знахідки більш ніж непрезентабельно. Такі фрагменти більше схожі на банальне побутове сміття, нехай пробачать нас археологи», – писала газета «Крымский ТелеграфЪ», додавши тезу від кримського «уряду»: «Жодних спроб грати на почуттях людей, протиставляючи їх

Під час робіт було виявлено входи до підвалів будівель пивзаводу, рештки перемішаного культурного шару 1-ї половини XVII – 1-ї чверті XIX ст., потужність якого складала від 1,4 до 3,0 м; у дев'яти шурфах було знайдено середньовічну кладку, кераміку (фрагменти водогону, будівельних елементів, посуд XVIII ст., люльки османського типу), уламки порцелянового, скляного та фаянсового посуду, металічні вироби, монети Кримського ханства та Російської імперії, черепиця-«татарка» тощо.

за етнічною ознакою, ні в кого не вийде. В російському Криму ми робимо все за законом, щоб і зберегти культурну спадщину, і не дати робити на цьому політику тим, хто звик протиставляти і руйнувати».

28 лютого 2018 року на сайті кримської «держради» було опубліковано дані, що подаються до «держкомітету з охорони культурної спадщини РК», про виявлений об'єкт культурної спадщини, а саме – місце можливого розташування палацу калги-султана (XVII-XVIII ст.) в межах будівель №№ 19-23 на вулиці Воровського. «У західній частині ділянки у стіні облаштоване джерело води, яке можливо ідентифікувати з фонтаном, що розташовувався на території палацу калги-султана та в подальшому на території пивзаводу. Можливо, що це ж джерело фігурує у пізніх писемних і образотворчих джерелах як «Петровський фонтан», – ішлося у «документі», підписаному виконавцем робіт Емілем Сейдалієвим і т.в.о. директора «інституту археології Криму РАН» Вадимом Майком. Зазначалося, що на деяких шурфах роботи були припинені з різних причин – виступ води, загроза порушення цілісності виявлених конструкцій, потужні завали, відсутність матеріалів у шарі тощо. Наприкінці «документа» було вказано, що площа виявленого об'єкта культурної спадщини становить близько 13 690 кв. м.

Далі буде...

РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ» ПРОДОВЖУЄ ДРУКУВАТИ ЦИКЛ АВТОРСЬКИХ СТАТЕЙ НА ТЕМУ СУЧАСНОГО СТАНУ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК У КРИМУ ТА НЕОБХІДНОСТІ НЕВІДКЛАДНОГО УХВАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИМИ ПОЛІТИКАМИ НАШОЇ КРАЇНИ РІШЕНЬ ДЛЯ ЗАХИСТУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ.

НАГОЛОС

«Ластівчине гніздо», хоча й збудовано не готами і не генуезцями, і не в давні віки, а на початку ХХ століття, проте вже є невід'ємною частиною пейзажу Ялти і, безумовно, своєрідною візитівкою всього Криму.

ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

Чи можна сумістити несумісне? Ось він — яскравий приклад того, як це зазвичай робилося й робиться в Криму: готичний замок російського барона на прізвище фон Штейнгель, власника нафтових промислів у Баку, спроектований російським архітектором англійського походження і збудований на скелі Аврора, на мисі Ай-Тодор (святий Федір). Все в одному: і римська богиня, і православний святий, і російський німець з азербайджанського Баку... А треба ще додати, що деякий час — з 2002 до 2011 року — у «Ластівчиному гнізді» розміщувався ресторан італійської кухні.

Перед Штейнгелем, який збудував тут саме цю, відому нам, подобу готичного замку, на Аврориній скелі стояла дерев'яна споруда, що називалася спершу «Замок кохання», а приблизно з 1902 року нова власниця повністю перебудувала цей будинок, і від того часу він отримав сучасну назву. У 1912 році барон фон Штейнгель купив дерев'яне «Ластівчине гніздо» і зніс його, збудувавши на цьому місці кам'яний замок з зубчастими вежами і бійницями. Архітектором цього шедевра був Леонід Шервуд. Оскільки клаптик землі, придатний для забудови на цій скелі, становив усього 10x10 метрів, замок вийшов досить компактним, але все одно для його будівництва залили бетонний фундамент, на якому все і тримається. Тримається, попри всі нещастя, війни та стихійні лиха.

* * *

У 1927 році в Криму стався землетрус. Хоча сам замок не постраж-

ЗА КРОК ДО ПРІРВИ

Ластівчине гніздо

Будівля на мисі Ай-Тодор на початку ХХ ст. Фото С. М. Прокудіна-Горського

дав, від Аврориної скелі відломився й упав у море дуже значний шматок і утворилася щілина, що становила загрозу всій скелі.

У такому стані «Ластівчине гніздо» залишалося цілих чотири десятиліття — до 1967 року, коли нарешті тут почали проводити реставраційні роботи. Необхідний був потужний підйомний кран, але під'їзні шляхи виявилися не розраховані на проїзд таких великих машин. Робота була вкрай ризикованою: будівельники в підвішених до скелі люль-

ках вручну закладали камінням і заливали розчином тріщину в скелі. Під споруду підвели нову залізобетонну плиту, а шви залили свинцем. Тільки після цього, коли за фундамент «Ластівчиного гнізда» можна було не турбуватися, розпочалося відновлення самого палацу. Саме після цієї реконструкції на вежах з'явилися конічні куполи. Сьогодні замок офіційно визнано пам'яткою архітектури ХХ століття.

«Ластівчине гніздо» стало привабливим туристичним об'єктом.

Його зображення, впізнаване й неповторне, можна знайти на поштових марках і листівках, календарях і монетах, у фільмах і телесеріалах.

Навіть Острови Кука (самоврядна новозеландська територія у Тихому океані) замовили собі колекційну монету в один кукський долар, на якій на аверсі зображені англійська королева Єлизавета II та... Аю-Даг і на реверсі — «Ластівчине гніздо». Хизуючись «перемогою» над Україною у загарбанні Криму, росіяни випустили й собі монету номіналом у 10 рублів з силуетом «Ластівчиного гнізда» на аверсі, а пізніше — й банкноту в сто рублів із зображенням цього палацу.

Крім радянських, а згодом українських і російських кінематографістів, цей натурний майданчик для зйомок вподобали й іноземці: йдеться про картини «Міо, мій Міо» з Крістіаном Бейлом, «Синій птах», а у 1996 році тут знімали епізод фільму «Перший удар» з Джеккі Чаном.

* * *

Палац потребував чергової реконструкції вже давно. Ще в 2013-му в плиті, закладеній у підмурівок палацу, були знайдені тріщини, через що восени того року доступ відвідувачів було призупинено.

«Абсолютно аварійна небезпека»... Однак цими словами можна описати становище всієї кримської історико-архітектурної спадщини. І якщо українській владі можна закинути обережну бездіяльність, вона хоча б не порушила вічного сну пам'яток Криму; російська ж будівельна «гіперактивність», з мільйонними бюджетними вливаннями та підклимним розподілом державних контрактів, набагато гірша і небезпечніша річ.

У 2014 році до Криму прийшла «весна», півострів було окуповано, всі історичні пам'ятки були проголошені російською властю. Демонструючи неабияку турботу про збереження захоплених цінностей, окупанти взялися за реконструкцію і «Ластівчиного гнізда».

Очільниця міністерства культури в колабораціоністському уряді Криму Арина Новосельська охарактеризувала стан справ з «Ластівчиною гніздом» відверто і недвозначно: «Абсолютно аварійна небезпека»...

Однак цими словами можна описати становище всієї кримської історико-архітектурної спадщини. І якщо українській владі можна закинути обережну бездіяльність, вона хоча б не порушила вічного сну пам'яток Криму; російська ж будівельна «гіперактивність», з мільйонними бюджетними вливаннями та підклимним розподілом державних контрактів, набагато гірша і небезпечніша річ.

«Це є грубим порушенням Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. Конвенція і Перший протокол до неї (1954 р.) забороняє проведення будь-яких археологічних розкопок на окупованій території, а також будь-які зміни культурних цінностей», — йдеться у доповіді ЮНЕСКО.

* * *

У Міністерстві культури України 2015 року назвали незакон-

Ластівчине гніздо

ними дії нинішньої влади півострова щодо об'єктів культурної спадщини, що охороняються законами України та внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Але окупанти й їхні місцеві поплічники впевнені, що прийшли навечно, тож продовжують робити своє.

Під час дослідних робіт 2017 року для з'ясування стану скельної основи бурили скелю під палацом. Ці дії викликали протест України і занепокоєння в ЮНЕСКО. «Стало відомо, що окупаційна влада приступила до проведення незаконних розкопок та інженерних геологічних робіт, а саме: до буріння скелі, на якій розташовується пам'ятка національного значення палац «Ластівчине гніздо», — йдеться у доповіді ЮНЕСКО за 2017 рік.

Будь-які бурові роботи – це постійна вібрація та безперервний, під потужним напором, потік промивної рідини. Перше викликає появу нових тріщин у породі, з якої складається скеля, та бетонному підмурівку «Ластівчиного гнізда»; промивна рідина проникає в усі наявні тріщини скелі, що може призвести до їхнього поглиблення.

На щастя, поки що обійшлося без катастроф. Але після дослідних робіт починається власне реконструкція будівлі, і ще невідомо, якими можуть бути наслідки необережного і некомпетентного втручання.

«Розпочато реставрацію замку — повністю — інтер'єр та ззовні, до облаштування газонів і оглядового майданчика. Повністю будуть облаштовані системи по-

вітряного опалення, електропостачання, освітлення. До того ж буде влаштоване підсвічування «Ластівчиного гнізда», — розповідає та ж Арина Новосельська.

Однак ЮНЕСКО має іншу думку: «Найбільшу тривогу викликає той факт, що ці реставраційні роботи здійснюються під керівництвом будівельного персоналу, який не має ані досвіду, ані кваліфікації у галузі реставрації історичних будівель».

ТОВ «Меандр», горезвісній «кишеньковій» фірмі міністра культури РФ Медінського, дісталася замовлення на підготовку проектної документації, а тендер на виконання ремонтно-будівельних робіт виграло ТОВ «Дизайн» з Чебоксар. Досвіду настільки складних робіт на такому уні-

кальному об'єкті у цієї фірми, на жаль, немає. Тобто досвід вони набуватимуть у процесі роботи. Вийде, то вийде, а не вийде, то в усьому будуть винні, вочевидь, українці, які довели культурну пам'ятку федерального значення до аварійного стану.

На балках перекриття на першому поверсі «Ластівчиного гнізда» виявили руйнування захисного шару бетону та корозію арматури. Ці дефекти пов'язують зі впливом атмосферних опадів і тривалою відсутністю ремонтів. Деякі ділянки плит перекриття оцінюються як аварійні.

За планом роботи з реставрації і ремонту «Ластівчиного гнізда» мають тривати до осені 2020 року, на них виділено майже 80 мільйонів рублів.

Ластівчине гніздо

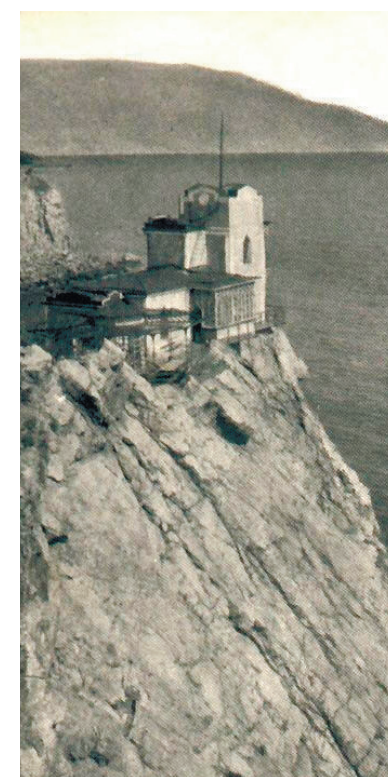
Невідомо, чи розраховували архітектор Шервуд і його замовник Штейнгель, що їхній витвір здатен простояти сто і більше років. Але якщо «Ластівчине гніздо» протрималося на цій скелі до нашого часу, не хотілося б, щоби наш період залишився в історії епохою втрат і руйнувань.

У балконній плиті, що на першому поверсі (і частина якої ефектно звисає над морем), виявлено чимало півсантиметрових тріщин, захисний шар бетону має «щербини» до трьох сантиметрів, відбувається вивітрювання і скельна основа будівлі розтріскується і деякі тріщини сягають п'ятнадцяти сантиметрів.

* * *

Ще на початку минулого року Прокуратура АРК розпочала провадження за фактом незаконних археологічних робіт, зумисного нищення, руйнування та пошкодження пам'яток історії та культури на території анексованого Росією Криму за статтями 298 та 341 Кримінального кодексу України. Йдеться про видачу міністерством культури РФ дозволів на археологічні розкопки, а також реставраційні роботи на пам'ятках архітектури в Криму, внаслідок чого ці об'єкти зазнали непоправних пошкоджень. Зокрема, серед інших пам'яток згадується і «Ластівчине гніздо».

Невідомо, чи розраховували архітектор Шервуд і його замовник Штейнгель, що їхній витвір зда-

Ластівчине гніздо у XIX ст.

тен простояти сто і більше років. Але якщо «Ластівчине гніздо» протрималося на цій скелі до нашого часу, не хотілося б, щоби наш період залишився в історії епохою втрат і руйнувань.

Будь-яка давня архітектурна споруда лишається в небезпеці руйнування від непродуманих чи безвідповідальних дій сучасних перебудовників, але «Ластівчине гніздо» з-поміж усіх історичних пам'яток на території окупованого півострова вирізняється самою своєю сутністю — на цей казковий палац лячно дивитися. Він височіє над вертикальним схилом, демонструючи виклик силам природи, і ризикує програти їм, впасти в море, але не здається.

Щоденна боротьба, щохвилинний опір несприятливим обставинам — ось що таке «Ластівчине гніздо». Тому він і справді є символом Криму — поневоленого, але нескореного.

УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД

За сприяння
Українського
культурного фонду

ПЕРШІ КРОКИ УРЯДУ СУЛЕЙМАНА СУЛЬКЕВИЧА

ЯК ЦЕ БУЛО...

Сулейман (Матвій) Сулькевич

Те, що процес створення життєздатного крайового уряду в Криму настільки затягнувся, викликало роздратування з боку німецького командування. Воно прийняло рішення діяти. Проконсультувавшись з МЗС Німеччини, 5 червня генерал Кош доручив формування уряду генералу Сулейману Сулькевичу, якого призначив прем'єр-міністром¹.

**ТЕТЯНА БИКОВА,
К.І.Н., НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ**

У першому наказі, який оприлюднив С. Сулькевич, зазначалося: «З дозволу німецького командування я беру на себе керування Кримом і формування уряду з метою довести країну до крайового парламенту. Першим завданням ставлю відбудову нормальної діяльності всіх урядових і громадських установ...»².

21 червня в газетах було надруковано склад Кримського крайового уряду. До нього, крім Сулькевича (який обіймав посади прем'єр-міністра, керівника міністерства закордонних справ і міністра внутрішніх, військових та морських справ), увійшли: князь С. Горчаков (товариш

прем'єр-міністра, виконувач обов'язків міністра внутрішніх справ), Т. Рапп (міністр землеробства, крайового майна та постачання), В. Налбандов (керівник міністерства народної освіти і віросповідань, крайовий контролер і крайовий секретар), П. Соковнін (міністр народної освіти і віросповідань), Л. Фріман (міністр шляхів сполучення, пошти і телеграфів), О. Ахматович (міністр юстиції), Д. Сейдамет (міністр закордонних справ), Є. Молдавський (міністр постачання), Д. Нікіфоров (керівник міністерства фінансів, торгівлі й промисловості), граф В. Татищев (міністр фінансів, промисловості, торгівлі і праці)³.

Щоб не відштовхнути кримськотатарські національні сили, німецька адміністрація надала в новоствореному уряді місця представникам від татарського парламенту. Окрім введення до складу уряду Д. Сейдамета, кримським послом у Османській імперії було призначено популярного А.-С. Айвазова⁴.

Виходячи з протилежної політичної спрямованості осіб, які увійшли до складу крайового уряду, не можна не зробити песимістичного висновку щодо довговічності його існування. У кра-

Декларація «До населення Криму»

Горчаков, В. Налбандов та ін.), які розглядали самостійність Криму як тимчасове явище й сподівалися на відтворення єдиної Росії після вигнання більшовиків.

Говорячи про основні принципи, за якими мав працювати новий уряд, С. Сулькевич зазначав: «Я маю намір залучити до роботи широкі суспільні елементи. Центральна влада, організована під моїм керівництвом, докладатиме всіх зусиль, щоб викоринити між-національне тертя й послабити класовий антагонізм; у галузі адміністративній буде проведено широку децентралізацію влади, в галузі зовнішньої політики ми будемо зберігати суворий нейтралітет»⁵.

лював: «Тільки за таких умов я зможу завжди мати точні дані щодо бажань, потреб і настроїв рідного мені народу, щоб не втратити з огляду його кровних інтересів при керуванні краєм»⁶.

25 червня було оприлюднено Декларацію Кримського крайового уряду «До населення Криму», в якій викладалися основні засади, за котрими прагнув діяти новопосталий уряд. Так, уряд визнавав доцільним збереження законів Російської держави, оприлюднених до більшовицького перевороту. Всі декрети та розпорядження радянської влади скасовувалися. Чинні на той час земські збори всіх рівнів та міські думи проголошувалися розпущеними. Передбачалося провести нові вибори до органів місцевого самоврядування на ценовій та куріальній основі. Проголошувалася свобода віросповідання, зборів, друкування, проте оголошувалося про необхідність збереження цензури та заборону сект, які «завідомо злочинні й такі, в яких відсутня моральність»⁷.

Столицею краю ставав Сімферополь. Вводилося громадянство Криму. Громадянином без розрізнення національності чи релігії міг стати кожен, хто народився на кримській землі, якщо він міг власною працею утримувати свою родину. Адже, за словами самого С. Сулькевича, він бажав «звільнити Крим від елементів, які прийшли і створили тут у нас більшовизм»⁸.

Одержати кримське громадянство міг лише той, хто був приписаний до стану чи громади, хто служив у державній або громадській установі, мешкав у Криму не менше трьох років і мав «су-

У крайовому уряді існували дві групи, які по-різному бачили майбутнє Криму. Перша група була представлена С. Сулькевичем, Д. Сейдаметом, О. Ахматовичем та їхніми прибічниками з так званої «німецької групи», які у перспективі бачили Крим незалежною від Росії кримськотатарською державою. Друга група поєднувала інших міністрів (В. Татищев, С. Горчаков, В. Налбандов та ін.), які розглядали самостійність Криму як тимчасове явище й сподівалися на відтворення єдиної Росії після вигнання більшовиків.

дову та моральну непорочність». Будь-який мусульманин, де б він не мешкав, при наданні клопотання мав право на отримання громадянства Криму⁹.

Водночас відновлювалося право приватної власності з поверненням (або відшкодуванням) конфіскованого чи націоналізованого під час володарювання більшовиків майна, підприємств і маєтків колишнім власникам. Татарським громадам повертали-ся відібрані казною вакуфи. Зерно з вакуфних ланів без жодних посередників одразу передавалося кримськотатарським селянам. Вводилася вільна торгівля, відновлювалися цінні папери, користування якими було скасовано більшовиками. Планувалося друкування власних грошових знаків.

Особливим пунктом оговорювалася необхідність створення власної армії та флоту, основою якого мали слугувати ті кораблі Чорноморського флоту, що залишилися в порту після відступу більшовиків¹⁰. Досить швидко було підібрано штат військового міністерства, організовано посади повітових військових начальників, на які призначили багатьох кримських татар. 24 липня помічником військового міністра (тобто самого С. Сулькевича) з покладанням обов'язків безпосереднього керівництва військовим міністерством був призначений литовський татарин генерал-майор О. Мільковський¹¹. До військового міністерства прикомандировувалися мусульманські священнослужителі. Було затверджено штат причта полкової мечеті Кримського кінного полку. Затверджувалися офіцерські

Грошові знаки Кримського крайового уряду

йовому уряді існували дві групи, які по-різному бачили майбутнє Криму. Перша група була представлена С. Сулькевичем, Д. Сейдаметом, О. Ахматовичем та їхніми прибічниками з так званої «німецької групи», які у перспективі бачили Крим незалежною від Росії кримськотатарською державою. Друга група поєднувала інших міністрів (В. Татищев, С.

З моменту свого призначення Сулькевич одразу звернувся до керівництва Курултаю з проханням надати йому кандидата на посаду власного статс-секретаря, який би допомагав прем'єр-міністру владнати татарські справи. Цей секретар мав бути не лише делегатом Курултаю, а й перебувати у тісному зв'язку з його керівництвом. Сулькевич підкрес-

ФОТО ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

Олександр Ахматович, міністр юстиції в Кримському крайовому уряді.

Польський татарин звання, які ще в січні 1918 р. були надані його бійцям (ескадронцям) самим Сулькевичем. У той час він обіймав посаду директора військових справ¹².

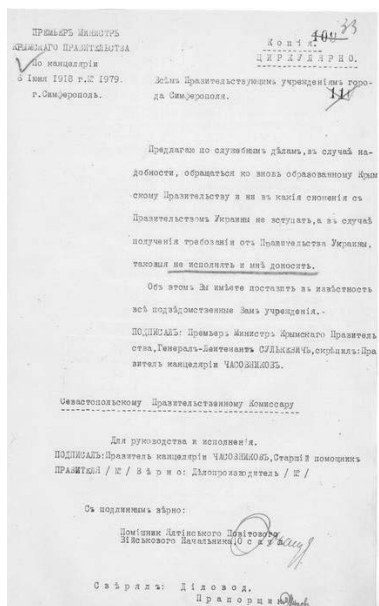

ФОТО ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

Циркуляр Прем'єр-міністра С. Сулькевича

* * *

У Декларації «До населення Криму» підкреслювалося, що у зв'язку з «крайнім ступенем народної темноти» крайовий уряд зверне особливо серйозну увагу на народну освіту й відкриє мережу нижчих та середніх шкіл, а також заснує університет. Справді, 30 серпня в Сімферополі було відкрито Таврійський університет. У жовтні того ж року в ньому почалися заняття на історико-філологічному, фізико-математичному, юридичному, медичному й агрономічному факультетах¹³.

Турботи Сулькевича в сфері культури не зупинилися лише на відкритті університету. Уряд регулярно виділяв кошти на допомогу іншим навчальним закладам, видання підручників. 17 серпня було прийнято наказ

«Про поліпшення матеріального становища службовців у середніх та інших навчальних закладах». Велика увага приділялася національній освіті. 28 жовтня 1918 р. на ремонт Сімферопольської татарської вчительської семінарії було виділено 2 тис. рублів¹⁴.

Державною мовою проголошувалася російська, але татарська та німецька мови отримували право використання на офіційному рівні.

За задумом керівників нового уряду державні герб і прапор мали поєднувати інтереси татар та інших національностей. Тому форма та зміст цих символів державності довго обговорювалися. В обговоренні брав активну участь краєзнавець А. Маркевич, який у листі на ім'я С. Сулькевича від 9 червня навіть запропонував свій варіант державної емблеми Криму з детальними поясненнями кожного символу. Він пропонував: «Герб треба поділити на дві частини, але уздовж або поперек – я зараз сказати не можу, як буде красивіше. На верхній або правій частині герба має бути зображення Георгія Побідоносця (на канві), виходячи з таких підстав: а) це старовинний російський герб; б) це герб італійських колоній (генуезьких) на Чорному морі; в) цей символ також шанується мусульманами. Таким чином, усі народності Криму, російська, грецька, вірменська (пов'язані з Кафою та іншими колоніями) і татарська бачитимуть у цій частині герба те, що шанують вони всі, близьке їм зображення. На нижній або лівій частині має бути зображення Кримської тамги – герба в татарський період його життя. Що стосується кольору, то перша частина герба має представляти поєднання трьох кольорів: золотистого (неодмінно, в жодному разі не жовтого), чорного й білого, а саме: на золотому полі чорного кольору зображення Георгія Побідоносця на білому коні»¹⁵. Проте цей проект не дістав широкого підтримки.

Зрештою державним гербом Криму визнали герб колишньої Таврійської губернії (візантійський орел з золотим восьмикутним хрестом на щиті), а прапором – національний блакитний «кок-байрак», який був традиційним прапором Чингізхана та його нащадків.

Саме такими були задуми Кримського крайового уряду, які він планував втілювати в життя

аж до моменту, коли встановиться лад та спокій і стане можливим створення загального демократично-законодавчого органу (назва якого не була встановлена й коливалася між формулюваннями: Кримські Установчі збори, Кримський сейм або Кримський парламент)¹⁶.

29 червня Рада міністрів Кримського крайового уряду ухвалила рішення повернути на місця звільнених з роботи царських чиновників. Родини білогвардійців, яких розстріляли за часів радянської влади, мали отримати підвищену пенсію¹⁷.

Ставши на чолі Кримського крайового уряду, Сулейман Сулькевич одразу розпочав активну роботу щодо створення ладу, який вважав найкращим. За спостереженням О. Федюшина, Сулькевич «був постаттю, яка якнайкраще підходила для керування цією окупованою територією, поки для неї не було відпрацьовано подальшу програму дій. Але німецьке керівництво не взяло до уваги (або не зрозуміло) найважливішого, як виявилось, політичного факту – власних устремлінь Сулькевича та його серйозні наміри відстоювати всюди й у всьому інтереси Криму, як він їх розумів»¹⁸.

* * *

1917-1918 рр. — час найвищого розквіту кримськотатарського руху. Це не міг не розуміти С. Сулькевич, який сам був за національністю литовським татариним. Спорідненість національних прагнень призводила до того, що новий прем'єр бажав одночасно досягти двох результатів: врахування інтересів кримських татар, серйозно налаштованих добитися власної Кримської держави, та спільними зусиллями з німецьким керівництвом і представниками інших національностей та партій побудувати на півострові лад, який мусив задовольнити представників настільки різних політичних сил.

Щоб досягти успіху в справі задоволення двох цілком протилежних прагнень, Сулькевич вдався до своєрідного кроку. 5 липня крайовий уряд виступив з офіційною заявою про те, що «двох урядів у Криму бути не може», а тому Курултай позбавлявся прав національного парламенту¹⁹.

30 липня Сулькевич повідомив Директорії про визнання культурно-національної автономії

ФОТО ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

Герб Кримського крайового уряду

Спорідненість національних прагнень призводила до того, що новий прем'єр бажав одночасно досягти двох результатів: врахування інтересів кримських татар, серйозно налаштованих добитися власної Кримської держави, та спільними зусиллями з німецьким керівництвом і представниками інших національностей та партій побудувати на півострові лад, який мусив задовольнити представників настільки різних політичних сил.

кримських татар і запевнив їх, що Міністерство внутрішніх справ не буде заважати утвердженню статутів національно-громадських організацій. Водночас було ухвалено закон про невтручання уряду до релігійного життя кримських татар²⁰. Повітовим та окружним начальникам, начальникам міських поліцейських відділень адресувався наказ, в якому зазначалося: «Через те, що збільшилась кількість випадків втручання чинів поліції у справи Кримськотатарської національної директорії, наказую всім чинам поліції надавати посадовим особам означеної Директорії повне сприяння щодо виконання покладених на неї обов'язків»²¹.

Також слід згадати розпорядження Сулькевича про те, що всі вакуфи передавалися в управління Курултаю, який набував право розпоряджатися ними згідно з потребами власних громад в особі їхніх уповноважених. Історично склалося так, що частіше за все уповноваженим від татарських громад місцеві мешканці обирали вчителів, які провадили фінансову документацію й забезпечували тих, хто найбільше потребував допомоги²².

1 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 61.
2 Там само. – Ф.-Р. 999. – Оп. 2. – Спр. 397. – Арк. 2.

3 Состав правительств Крыма периода гражданской войны. // Известия Крымского республиканского краеведческого музея (Симферополь). – 1995. – № 11. – С. 12-13: Борьба за Советскую власть в Крыму. – Сборник документов и материалов. – Т. 2. – Симферополь, 1957. – С. 47.

4 Зарубин А.Г. К истории Милли-Фирка (Национальной партии) // Крымский музей (Симферополь). – 1994. – № 1. – С. 43.

5 Южные ведомости (Симферополь). – 1918. – 7 июня.

6 Цит. за кн.: Бунегин М.Ф. Революция и гражданская война в Крыму (1917-1920 гг.). – Симферополь, 1927. – С. 196

7 Там само. – С. 171.

8 Ялтинский голос. – 1918. – 3 сентября.

9 Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. – Симферополь, 2008. – С. 383.

10 Бунегин М.Ф. Революция и гражданская война в Крыму (1917-1920 гг.). – Симферополь, 1927. – С. 173.

11 Волков С.В. Белое движение. Энциклопедия гражданской войны. – СПб.-М., 2003. – С. 339.

12 Зарубин В.Г. Межнациональные отношения, национальные партии и организации в Крыму (начало XX в. – 1921 г.) // Сборник Русского исторического общества. – Том 10 (158). Россия и Крым. – М., 2006. – С. 245.

13 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф.-Р-1000. – Оп. 4. – Спр. 1. – Арк. 128.

14 Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Культурная политика Краевых правительств (М.А. Сулькевича и С.С. Крима (Неймана) (июнь-ноябрь 1918 г.; ноябрь 1918 г. – апрель 1919 г.) // Русская культура и Восток: Материалы III-их Крымских Пушкинских чтений. 13-19 сентября 1993 г. Бахчисарай. – Симферополь, 1993. – С. 76.

15 Цит. за кн.: Бунегин М.Ф. Революция и гражданская война в Крыму (1917-1920 гг.). – Симферополь, 1927. – С. 173; Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. – Симферополь, 2008. – С. 417.

16 Бунегин М.Ф. Вказана праця. – С. 170-174; Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. – С. 382-384.

17 Хроника революционных событий в Крыму. 1917-1920 гг. – Симферополь, 1969. – С. 94.

18 Федюшин О. Украинская революция. 1917-1918. – М., 2007. – С. 254.

19 ДААРК. – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 65.

20 Там само. – Ф.-Р-999. – Оп. 1. – Спр. 180. – Арк. 4.

21 Там само. – Арк. 9.

22 Бунегин М.Ф. Вказана праця. – С. 196.

МАЙСТЕРНЯ СЛОВА

Продовження

ФОТО ВІДКРИТІХ ДЖЕРЕЛ

АННА БАГРЯНА

Сьогодні на центральному пляжі значно менше людей, ніж буває зазвичай у такий час. І винні в тому навіть не хмарини, що безтурботно плавають по небу, вряди-годи затуляючи собою сонце. Винен шторм – він розпочався ще уночі, і тепер хвилі продовжують свій шалений танок смерті: то шумно підіймаються вгору, то летять вниз, щосили розбиваючись об кам'яний берег, – піняться, перетворюються на купу уламків-бризок. У таку пору море не жаліє нікого. Захлинаючись, хапаються за прибережне каміння зваблені морською стихією відчайдухи, – виходять, чи радше виповзають, на берег зі зчесаними до крові обличчями, животами, грудьми, зі сповненими жаху очима.

Я озирнулася довкола: дві худючі тітоньки передпенсійного віку, ймовірно, працівниці якоїсь державної контори; молоде подружжя з двома малюками-близнюками; невеличка компанія студентів; ще кілька поодиноких відпочивальників, котрі воліють віддавати свої тіла на поталу сонцеві, вітру, але ж – не отому жахному чудовиську Морю. Я подумала про Тарасових батьків, проте, що скоро вони прийдуть до нас на відпочинок і мені доведеться

ся ходити на пляж разом з ними, щоразу пильнуючи власну чемність. Від таких думок схотілося зануритися під котрусь із найближчих хвиль, тож я підвелася з шезлонга і підійшла до води. Прохолодні солоні бризки застрибали по моїх ногах.

Але раптом сталося щось неймовірне – небо з морем злилися до купи, не лишивши жодного натяку на обрій. Важка хвиля накрила мене з головою й потягнула за собою. Я зробила глибокий вдих і відчула, як вода наповнює мої вуха, легені. Перед очима, ніби прискорене електронне слайд-шоу, виринали знайомі обличчя, усмішки, краєвиди... А потім усе це зникло, залилося густим світлом. Намацавши босими п'ятами камінну твердь, я подалася вперед, до берега, але чергова хвиля відірвала мене від землі і знову віднесла в море, – борсаючись у його шумовинні, хапаючи ротом повітря з водою, я пливла вперед. Аж раптом почула позаду себе надірваний, жалібний крик.

Озирнулася. Бліде від жаху дівча відчайдушно било худесенькими рученятами об неосяжну шалену синяву й водало про допомогу. З моря насувалася нова велетенська хвиля, тож у мене не лишалось ані секунди на роздуми. Піддавшись незнамому досі інстинкту, мобілізувавши рештки фізичних сил, я поспішила до незнайоми.

– Тримайся за мене! – гукнула їй, коли була вже зовсім близько, але вітер вихопив мої слова і поніс далеко у височинь.

На мить зустріла знайомі очі. Де їх бачила раніше?.. У тих очах змагалися смерть із життям. Розширені від страху зіниці виблискували, переливаючись на сонці. Тоненькі пальці боляче стисли моє зап'ястя. Ми разом піднялися на вершину водного гребеня і разом полетіли вниз – важка хвиля щосили вдарила мною об камінне дно. Захлинаючись, долаючи пекельний біль у гомілці й

ФОТО ВІДКРИТІХ ДЖЕРЕЛ

ПІСЛЯ ШТИЛЮ

передпліччі, я підхопила напівпритомну дівчинку на руки і спробувала випростатися на повен зріст. Крізь мої повіки полилося яскраве сонячне світло. До берега залишалося кілька метрів, а назустріч нам уже поспішали двоє засмаглих рятувальників.

Моє ліве передпліччя було повністю зчесане камінням, а з розбитого коліна струменіла кров. Від солі й сонця свіжі рани на шкірі ставали дедалі пекучішими, але мусила мовчки терпіти, тішитися, що лишилася жива. Рятувальники тим часом приводили до тями незнайоме мені дівча.

– Хай у самої в голові немає ані клепки, але для чого з собою тягнути дитину? Невже геть здуріла? Хіба не бачила, як сильно штормить? – чула за своєю спиною коментарі обурених пляжниць.

Ми вийшли далеко від того місця, де я залишила свої речі, а відтак ніхто не міг пояснити цим уже немолодим і надміру емоційним жіночкам, що дитина опинилася в морі незалежно від моєї присутності тут, що вона взагалі не має жодного відношення до мого життя і, що, можливо, якби не я...

Я стояла і дихала морем. Почувалася його краплею, а то й цілою хвилею, виокремленою з-поміж інших випадковою відворотністю смерті. Пройнялася його духом і плоттю, увібрала в себе його

шал і безмір. Кожна людська дія виникає зі страху або з любові. Мій страх минув – підхоплений новою хвилею, подався за обрій. Зосталася лише любов – неосяжніша від будь-якої синяви, гарячіша від сонця, пекучіша від болю. Я нишпорилася у власній пам'яті, намагаючись відшукати відповідь на одне-єдине запитання: звідки знаю ці очі?.. Перебирала сотні облич і речей, розчинялася в густому вологому тумані, стежила за фантастичним польотом птахів, блукала між невидимих будинків, зазірала у вікна й серця, вигукувала різні імена, щосили гамселила в кожні двері, але ніхто не озивався, не відчиняв, не виходив назустріч. Розпачливо пленталася далі...

– Ледь не звела зі світу свою дитину! Як так можна? Яке тюхтійство! Що за мати? – продовжувало лунати звідусюди, але я вже не годна була збагнути, де пролягає межа між дійсністю і моєю хворобливою уявою, між небом і морем, між мною і порятованою мною дівчинкою.

Нікому нічого не сказала. Просто мовчки пішла вздовж берега – туди, де залишила рушник, крем для засмаги й окуляри від сонця. Не озиралася назад – позаду вже ніщо не залежало від мене.

Аж раптом – ніби спалах свідомості: щойно я врятувала саму

Я стояла і дихала морем. Почувалася його краплею, а то й цілою хвилею, виокремленою з-поміж інших випадковою відворотністю смерті. Пройнялася його духом і плоттю, увібрала в себе його шал і безмір. Кожна людська дія виникає зі страху або з любові. Мій страх минув – підхоплений новою хвилею, подався за обрій. Зосталася лише любов – неосяжніша від будь-якої синяви, гарячіша від сонця, пекучіша від болю.

себе! Так, авжеж, очі тієї дівчинки були всього лише віддзеркаленнями моїх очей!..

Вечеряли, як завжди, на балконі – за пропаленим пластиковим столом, успадкованим від колишніх квартирантів.

– Пам'ятаєш того будівельника, котрий допомагав нам шукати житло? Такий веселий чоловік зі шрамом на обличчі. Минулої ночі він утонув у морі, – сумно сповістив Тарас, відкорковуючи пляшку сухого червоного вина.

– Море – це бог, а кожен бог потребує жертвоприношень, – відповіла йому, дивлячись удаль, на округлий місяць, на все ще розбухлане водне єство.

І раптом відчула всередині себе народження давно забутої, безжально відштовхнутої на околиці пам'яті, сили. Ця сила спершу запалила мою утробу, тоді вдарила гарячим вогнем у мозок, проникла у жили, з шаленою швидкістю погнала кров – уперед – вгору – вниз – по колу... Я заплющила очі й побачила море. Почула голос незнайомої дівчинки – вона кричала, захлинаючись морською піною, кликала мене на допомогу... Але насправді це був мій голос. І мій страх. Моє звільнення від страху. Моє чергове народження – з моря.

– Коханий, – прошепотіла гаряче, схилившись над чоловіком. – Давай зачнемо нове життя.

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

СВЯТО ІНЖИРУ

Цього року вже вдруге з ініціативи ДП «Кримський дім» пройшов літературний конкурс «Кримський інжир», а з 13 до 15 грудня відбудеться ще й однойменний фестиваль, присвячений українській та кримськотатарській культурам. 13 грудня в Будинку звуко-

запису Українського радіо в Києві відбудеться урочисте відкриття фестивалю і церемонія нагородження переможців. Хто увійде до їхнього числа, а також що нового з'явилось у цьому, ще молодому, але вкрай важливому для двох культур конкурсі і фестивалі, читайте у репортажі нашого кореспондента в наступному номері.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета
Свідчення про державну реєстрацію КВ № 23715-13555Р від 06.02.2019 р.

Засновники

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Адреса редакції
03040, м. Київ, вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець

ТОВ «Видавничий дім «Українська культура»

Директор

В'ячеслав ЮРЧЕНКО
Головний редактор
Андрій ШЕКУН
Дизайн та верстка
В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Поліграфічний комбінат ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"» м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.
Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2020 р.: на 6 місяців - 162,90 грн. на рік - 325,80 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірна

